

Výsledky faunistického průzkumu minujících motýlů (Lepidoptera) v okolí Roudnice nad Labem (severní Čechy)

Results of faunistic research of leaf mining moths (Lepidoptera) in Roudnice nad Labem environs (northern Bohemia)

Václav Vysoký¹ & Jindřich Černý²

¹ Herbenova 11, CZ-400 01 Ústí nad Labem, email: vysoky@volny.cz

² Košická 243, CZ-405 05 Děčín IX, email: jindr.cerny@seznam.cz

Abstract: Notes on the distribution of 66 species of the leaf mining moths from the families Nepticulidae, Tischeriidae, Bucculatricidae, Gracillariidae and Lyonetiidae in Roudnice nad Labem environs (northern Bohemia) are presented.

Keywords: Faunistics, Lepidoptera, Nepticulidae, Tischeriidae, Bucculatricidae, Gracillariidae and Lyonetiidae, northern Bohemia, Czech Republic

Úvod

Poznatky o rozšíření minujících motýlů na území Ústeckého regionu jsou poměrně bohaté. Okolí Roudnice nad Labem však zůstávalo a stále ještě zůstává stranou zájmu entomologů. První komplexní historická souborná práce o drobných motýlech Čech (STERNECK & ZIMMERMANN 1933) přináší několik údajů ze zájmových čeledí nejbliže z Litoměřic. Stejně tak soudobé práce se dosud zkoumanému území vyhýbaly (např. ČERNÝ & VYSOKÝ 2011, VÁVRA 2003). Jediné dva publikované údaje z Roudnice nad Labem uvádějí NOVÁK & LIŠKA (1997). Významná je především klíněnka *Phyllonorycter acaciella* (Duponchel, 1843), kterou zde našel B. Starý v roce 1976. Jedná se o dosud jediný doklad o výskytu tohoto druhu na území Čech. Další je invazivní druh *Cameraria ohridella* Deschka & Dimic, 1986, jejíž housenky minují listy jírovce maďalu.

Práce přináší údaje o rozšíření 66 druhů minujících motýlů z čeledí Nepticulidae, Tischeriidae, Bucculatricidae, Gracillariidae a Lyonetiidae v okolí Roudnice nad Labem, zjištěné při faunistických průzkumech v roce 2018.

Stručná charakteristika zkoumaného území

Zkoumané území leží v geomorfologickém celku Dolnooharská tabule, podcelku Řípská tabule, fytogeografickém obvodu České termofytikum, okresu Terežinská kotlina, podokresu Roudnické pisky (ANDĚL et al. 2000, HEJNÝ & SLAVÍK 1988). Z hlediska rekonstruované vegetace jsou pro celou oblast charakteristické zejména lipové doubravy asociace *Tilio-Betuletum*, bikové doubravy asociace *Luzulo albidae-Quercetum petraeae* a kostřavové borové doubravy asociace *Festuco-ovinae-Quercetum roboris* (NEUHÄUSLOVÁ et al. 2001). Celé území je však dlouhodobě velmi intenzivně zemědělsky využíváno. Přírodě blízká stanoviště jsou zde jen velmi lokálně zachována.

Přehled lokalit (od severu k jihu):

Záluží (5551/5552) – smíšené lesní porosty, místy s dominantním akátem, pískovna.

Kyškovice (5551) – okolí polních cest a zahrad, smíšený les.

Vědomice (5551) – polní cesty, zahrady, smíšený les.

Dobříň (5551) – listnaté porosty s převahou akátu okolo rybníků.

Roudnice nad Labem-Bažantnice (5551) – okolí chmelnic a vodních tůň, smíšený listnatý les a břehový porost na pravém břehu Labe.

Roudnice nad Labem – intravilán (5551) – (park Josefa Hory, okolí zámku, parky, umělá výsadba).

Hostěraz (5551) – smíšený les s bohatým keřovým podrostem, vrchol (266 m) a okolí, parčíky, okraje luk, pastviny.

Krabčice (5551) – porost okolo silnice od Roudnice nad Labem, Krabčická obora, smíšený les.

Rovné (Vesce) (5551/5651) porosty okolo cest, aleje až po úpatí Řípu.

Říp (5651) – listnatý les od parkoviště po vrchol (461 m).

Metodika a materiál

V průběhu srpna až října 2018 byly sbírány listy stromů a keřů většinou s prázdnými minami. Většina zástupců čeledi Nepticulidae, Tischeriidae, Bucculatricidae, Gracillariidae a Lyonetiidae je monofágní. Výjimku tvoří druhy, které jsou potravně vázány na rostliny z čeledi růžovitých (Rosaceae). Ty jsou buď úzce oligofágní, příp. polyfágní. Všechny však mají charakteristické požerky (miny). Vzhledem k tomu lze většinu z nich (více jak 70 % druhů) určit podle miny. Podle samotných požerků nelze přesně určit druhy skupiny *Stigmella ruficapitella*, jejichž larvy žijí na dubech (*Quercus* spp.) z čeledi Nepticulidae (v seznamu zjištěných druhů je skupina uváděna pouze pro úplnost).

Nomenklatura a řazení druhů vychází z práce LAŠTŮVKY & LIŠKY (2011), botanická nomenklatura podle KUBÁTA (2002). Názvy obcí a číselné kódy čtverců pro síťové mapování jsou převzaty z PRUNERA & MÍKY (1996). V seznamu zjištěných druhů jsou uváděny pouze lokality v pořadí od severu k jihu a rostlina, na které byla mina nalezena. Významné druhy jsou komentovány. U všech sběrů platí V. Vysoký lgt., J. Černý det., Muzeum města Ústí nad Labem coll.

Seznam zjištěných druhů

NEPTICULIDAE

Stigmella tiliae (Frey, 1856)

Dobříň; Roudnice nad Labem – intravilán; Rovné (Vesce), Říp, vše na *Tilia* spp.

Stigmella betulicola (Stainton, 1856)

Dobříň; Roudnice nad Labem – intravilán, vše na *Betula pendula*.

Stigmella alnetella (Stainton, 1856)

Dobříň, *Alnus glutinosa*.

Stigmella microtheriella (Stainton, 1854)

Kyškovice; Vědomice; Roudnice nad Labem-Bažantnice, vše na *Carpinus betulus*; Hostěraz, na *Corylus avellana*.

Stigmella prunetorum (Stainton, 1855)

Kyškovice; Vědomice, vše na *Prunus domestica*; Dobříň, na *Prunus cerasus* a *Prunus spinosa*; Roudnice nad Labem – intravilán; Krabčice, vše na *P. spinosa*.

Stigmella aceris (Frey, 1857)

Kyškovice; Vědomice; Roudnice nad Labem-Bažantnice; Roudnice nad Labem – intravilán, vše na *Acer platanoides*; Hostěraz, *Acer campestre*, *A. platanoides*; Krabčice; Rovné (Vesce); Říp, vše na *A. platanoides*.

Stigmella malella (Stainton, 1854)

Záluží, *Malus domestica*.

Stigmella catharticella (Stainton, 1853)

Roudnice nad Labem – intravilán, *Rhamnus cathartica*.

Stigmella ulmivora (Fologne 1860)

Roudnice nad Labem-Bažantice, na *Ulmus laevis* a *Ulmus minor*; Roudnice nad Labem – intravilán, na *Ulmus glabra* a *U. laevis*; Krabčice, na *U. laevis*.

Stigmella crataegella (Klimesch, 1936)

Hostěraz, na *Crataegus* sp.

Stigmella oxyacanthella (Stainton, 1854)

Hostěraz, na *Pyrus communis*; Říp, na *Crataegus* sp.

Stigmella pyri (Glitz, 1865)

Krabčice, na *Pyrus communis*.

Stigmella minusculella (Herrich-Schäffer, 1855)

Hostěraz; Krabčice, vše na *Pyrus communis*.

Stigmella desperatella (Frey, 1856)

Roudnice nad Labem-Bažantice; Roudnice nad Labem – intravilán; Hostěraz; Krabčice, vše na *Malus domestica*.

Stigmella mespilicola (Frey, 1856)

Hostěraz, na *Sorbus torminalis*.

Stigmella carpinella (Heinemann, 1862)

Hostěraz, na *Carpinus betulus*.

Stigmella tityrella (Stainton, 1854)

Roudnice nad Labem – intravilán; Rovné (Vesce); Říp, vše na *Fagus sylvatica*.

Stigmella trimaculella (Haworth, 1828)

Dobříň, na *Populus nigra*.

Stigmella plagicolella (Stainton, 1854)

Kyškovice; Vědomice vše na *Prunus cerasus*; Hostěraz, na *Prunus domestica* a *Prunus spinosa*; Krabčice; Rovné (Vesce); Říp, vše *P. domestica*.

Stigmella lemniscella (Zeller, 1839)

Roudnice nad Labem-Bažantice, na *Ulmus minor*.

Stigmella aurella (Fabricius, 1775)

Záluží, na *Rubus* sp.

Stigmella speciosa (Frey, 1858)

Dobříň, na *Acer pseudoplatanus*.

Stigmella perpygmaeella (Doubleday, 1859)

Roudnice nad Labem – intravilán; Hostěraz; Krabčice, vše na *Crataegus* sp.

Stigmella incognitella (Herrich-Schäffer, 1855)

Roudnice nad Labem-Bažantice; Roudnice nad Labem – intravilán, vše na *Malus domestica*.

Stigmella hemargyrella (Kollar, 1832)

Hostěraz; Rovné (Vesce); Říp, vše na *Fagus sylvatica*.

Stigmella basigutella (Heinemann, 1862)

Kyškovice; Vědomice; Dobříň, vše na *Quercus robur*.

Ectoedemia atricollis (Stainton 1857)

Roudnice nad Labem – intravilán; Krabčice; Říp, vše na *Malus domestica*.

skupina druhů *Stigmella ruficapitella*

Záluží, *Quercus robur*; Kyškovice, *Quercus petraea* a *Q. robur*; Vědomice, *Q. petraea*; Dobříň; Roudnice nad Labem-Bažantice, vše na *Q. robur*.

TISCHERIIDAE

Tischeria ekebladella (Bjerkander, 1795)

Kyškovice; Vědomice; Dobříň, vše na *Quercus robur*.

Tischeria dodonaea Stainton, 1858

Kyškovice; Vědomice; Dobříň, vše na *Quercus robur*.

Coptotriche marginea (Haworth, 1828)

Záluží, na *Rubus* sp.

Coptotriche heinemanni (Wocke, 1871)

Záluží; Kyškovice; Vědomice; Dobříň, vše na *Rubus* spp.

BUCCULATRICIDAE

Bucculatrix bechsteinella (Scharfenberg, 1805)

Kyškovice; Vědomice; Roudnice nad Labem – intravilán, vše na *Crataegus* spp.; Krabčice; Říp, vše na *Pyrus communis*.

Bucculatrix thoracella (Thunberg, 1794)

Dobříň, na *Tilia* sp.; Roudnice nad Labem – intravilán, na *Acer platanoides*; Hostěraz, na *Tilia* sp.

GRACILLARIIDAE

Parectopa robiniella Clemens, 1863

Záluží; Kyškovice; Vědomice; Roudnice nad Labem – intravilán, vše na *Robinia pseudoacacia*.

Callisto denticulella (Thunberg, 1794)

Krabčice, *Malus domestica*.

Parornix avellanella (Stainton, 1850)

Hostěraz, na *Corylus avellana*.

Parornix petiolella (Frey, 1863)

Záluží; Roudnice nad Labem – intravilán; Krabčice, vše na *Malus domestica*.

Cameraria ohridella Deschka & Dimic, 1986

Roudnice nad Labem – intravilán, na *Aesculus hippocastanum*.

Macrosaccus robiniella (Clemens, 1859)

Záluží; Dobříň; Roudnice nad Labem-Bažantnice; Roudnice nad Labem – intravilán; Hostěraz; Krabčice; Rovné (Vesce); Říp, vše na *Robinia pseudoacacia*.

Phyllonorycter maestingella (Müller, 1764)

Roudnice nad Labem – intravilán; Hostěraz; Rovné (Vesce); Říp, vše na *Fagus sylvatica*.

Phyllonorycter heegeriella (Zeller, 1846)

Kyškovice; Vědomice, na *Quercus robur*; Hostěraz, na *Quercus petraea*.

Phyllonorycter cerasicolella (Herrich-Schäffer, 1855)

Dobříň; Rovné (Vesce); Říp, vše na *Prunus cerasus*.

Phyllonorycter spinicolella (Zeller, 1846)

Hostěraz; Rovné (Vesce); Říp, vše na *Prunus domestica*.

Phyllonorycter quercifoliella (Zeller, 1839)

Záluží; Kyškovice; Vědomice; Dobříň; Roudnice nad Labem-Bažantnice; Hostěraz, vše na *Quercus robur*.

Phyllonorycter corylifoliella (Hübner, 1796)

Roudnice nad Labem-intravilán; Krabčice, vše na *Crataegus* sp.

Phyllonorycter tenerella (Joannis, 1915)

Kyškovice; Vědomice; Roudnice nad Labem-Bažantnice, vše na *Carpinus betulus*.

Phyllonorycter esperella (Goeze, 1783)

Kyškovice; Vědomice, vše na *Carpinus betulus*.

Phyllonorycter issikii (Kumata, 1963)

Kyškovice; Vědomice; Dobříň; Roudnice nad Labem-Bažantnice; Roudnice nad Labem – intravilán; Hostěraz; Krabčice; Rovné (Vesce); Říp, vše na *Tilia* spp.

Phyllonorycter oxyacanthae (Frey, 1856)

Hostěraz; Krabčice; Říp, vše na *Crataegus* spp.

Phyllonorycter sorbi (Frey, 1855)

Hostěraz, *Sorbus torminalis*.

Phyllonorycter blancardella (Fabricius, 1781)

Záluží; Dobříň; Roudnice nad Labem – intravilán; Hostěraz, vše na *Malus domestica*.

Phyllonorycter roboris (Zeller, 1839)

Záluží, *Quercus robur*; Kyškovice; Vědomice; Hostěraz, vše na *Quercus petraea*; Říp, na *Q. robur*.

Phyllonorycter nicellii (Stainton, 1851)

Hostěraz, na *Corylus avellana*.

Phyllonorycter rajella (Linnaeus, 1758)

Dobříň, na *Alnus glutinosa*.

Phyllonorycter ulmifoliella (Hübner, 1817)

Dobříň; Roudnice nad Labem-Bažantnice; Roudnice nad Labem – intravilán, vše na *Betula pendula*.

Phyllonorycter joannisii (Le Marchand, 1936)

Kyškovice; Vědomice; Roudnice nad Labem-Bažantnice; Roudnice nad Labem – intravilán; Hostěraz; Krabčice; Rovné (Vesce); Říp, vše na *Acer platanoides*.

Phyllonorycter geniculella (Ragonot, 1874)

Roudnice nad Labem – intravilán, na *Acer pseudoplatanus*.

Phyllonorycter harrisella (Linnaeus, 1761)

Záluží; Kyškovice; Vědomice, vše na *Quercus robur*; Hostěraz, na *Quercus petraea*.

Phyllonorycter populifoliella (Treitschke, 1833)

Dobříň, na *Populus nigra*.

Phyllonorycter schreberella (Fabricius, 1781)

Kyškovice; Vědomice, vše na *Ulmus glabra*.

Phyllonorycter agilella (Zeller, 1846)

Kyškovice; Vědomice, vše na *Ulmus glabra*; Roudnice nad Labem-Bažantnice, na *Ulmus laevis*.

Phyllonorycter lantanella (Schränk, 1802)

Hostěraz, na *Viburnum* sp.

Phyllonorycter tristrigella (Haworth, 1828)

Roudnice nad Labem-Bažantnice, na *Ulmus minor*; Roudnice nad Labem – intravilán, na *Ulmus laevis*; Krabčice, na *Ulmus glabra*.

Phyllocnistis unipunctella (Stephens, 1834)

Dobříň; Roudnice nad Labem-Bažantnice, na *Populus nigra*.

LYONETIIDAE

Leucoptera malifoliella (Costa, 1836)

Krabčice, na *Prunus cerasus* a *Pyrus communis*.

Lyonetia clerkella (Linnaeus, 1758)

Kyškovice; Vědomice, vše na *Prunus cerasus*; Roudnice nad Labem-Bažantnice, na *Malus domestica*; Roudnice nad Labem – intravilán, na *M. domestica* a *Sorbus aucuparia*; Krabčice; Říp, na *P. cerasus*.

Diskuze a závěr

Práce přináší údaje o rozšíření 66 druhů minujících motýlů z čeledi Nepticulidae (27), Tischeriidae (4), Bucculatricidae (2), Gracillariidae (31) a Lyonetiidae (2) v Roudnici nad Labem a blízkém okolí. Jedná se o první komplexnější průzkum této skupiny motýlů na tomto území.

Roudnicko je specifické dlouhodobým intenzivním zemědělstvím. Tato skutečnost významně ovlivňuje různorodost a pestrost rostlinných druhů a tím také výskyt motýlů. Převládají zde člověkem vytvořená rostlinná společenstva, jako jsou zahrady, sady, aleje, hospodářsky využívané lesy apod. Většina zjištěných druhů minujících motýlů nemá zvláštní nároky mimo výskyt živné rostliny. Široce rozšířenými (eurytopními) druhy jsou např. *Stigmella tiliae*, *S. microtheriella*, *S. tityrella*, *Tischeria ekebladella*, *Bucculatrix thoracella*, *Phyllonorycter maestingella*, *P. quercifoliella*, *P. roboris* nebo *P. joannisi*. K nim můžeme přiřadit druhy, které jsou vázány na ovocné stromy. Sem patří *Stigmella malella*, *S. prunetorum*, *S. oxyacanthella*, *S. plagicolella*, *S. pyri*, *S. minusculella*, *S. desperatella*, *S. incognitella*, *Ectoedemia atricollis*, *Bucculatrix bechsteinella*, *Callisto denticulella*, *Parornix petiolella*, *Phyllonorycter cerasicolella*, *P. spinicolella*, *P. blancardella*, *Leucoptera malifoliella* nebo *Lyonetia clerkella*.

Za významnější nálezy v rámci Ústeckého regionu lze považovat zejména následující druhy. Drobníček *Stigmella mespilicola* minuje v listech širokolistých jeřábů, např. břeku (*Sorbus torminalis*) ale také skalníku (*Cotoneaster* spp.). Z Ústeckého regionu je znám pouze z několika lokalit Českého středohoří. Klíněnka *Phyllonorycter agilella*, která minuje v listech jilmů (*Ulmus* spp.), má podobný požerok na spodní straně listu (zřasený ptychonom) jako *P. schreberella*. Na rozdíl od tohoto druhu minuje také na vrchní straně listu, kde vytváří bělavou plošnou minu. Hojnější je zejména v břehových porostech vodních toků. Lokální klíněnka *P. lantanella* je monofágní druh potravně vázaný na kalinu (*Viburnum* spp.). Jedná se o nehojný druh teplých oblastí Čech. Současné údaje o jeho výskytu v Ústeckém regionu pocházejí pouze z Českého středohoří, např. z NPR Oblík (ŠUMPICH et al. 2013).

Summary

The paper summarizes faunistic data from Roudnice nad Labem environs. In total of 66 species of the leaf mining moths of the families Nepticulidae (27), Tischeriidae (4), Bucculatricidae (2), Gracillariidae (31) and Lyonetiidae (2) were found. *Stigmella mespilicola*, *Phyllonorycter agilella* and *P. lantanella* are interesting from the faunistic point of view.

Literatura

- ANDĚL J. et al. (2000): *Geografie Ústeckého kraje*. – UJEP, Ústí nad Labem. 151 pp. [in Czech]
- ČERNÝ J. & VYSOKÝ V. (2011): Výsledky faunistického průzkumu čeledi Nepticulidae (Lepidoptera) Ústeckého kraje (severní Čechy) [Results of faunistic research of family Nepticulidae (Lepidoptera) in the Ústí region (northern Bohemia)]. – *Sborník Oblastního muzea v Mostě, Most, řada přírodovědná*, 33 (2011): 27–38. [in Czech, English abstract]
- HEJNÝ S., SLAVÍK B., CHRTEK J., TOMŠOVIČ P. & KOVANDA M. [eds.] (1988): *Květena České socialistické republiky, Vol. 1*. – Academia Praha. 557 pp.
- KUBÁT K. [ed.] (2002): *Klíč ke květeně České republiky*. – Academia, Praha. 928 pp.
- LAŠTŮVKA Z. & LIŠKA J. (2011): *Komentovaný seznam motýlů České republiky*. [Annotated checklist of moths and butterflies of the Czech Republic (Insecta: Lepidoptera)]. – Biocont Laboratory spol. s r.o., Brno. 146 pp. [in Czech and English]
- NEUHÄSLOVÁ Z. et al. (2001): *Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky*. – Academia, Praha. 341 pp. + 1 map.
- NOVÁK I., LIŠKA J., ELSNER G., JAROŠ J., PETRŮ M., SKYVA J., SPITZER K., ŠPATENKA K., VÁVRA J. & WIEDENHOFFER Z. (1997): Katalog motýlů (Lepidoptera) Čech. [Katalog der Falter (Lepidoptera) Böhmens. Catalogue of the Bohemian Lepidoptera]. – *Klapalekiana*, Praha, 33, *Appendix 1997*: 1–159.

- [in Czech and German, English introduction]
- PRUNER L. & MÍKA P. (1996): Seznam obcí a jejich částí v České republice s čísly mapových polí pro síťové mapování fauny. [List of settlements in the Czech Republic with associated map field codes for faunistic grid mapping system]. – *Klapalekiana*, Praha, 32, Appendix: 1–115.
- STERNECK J. & ZIMMERMANN F. (1933): *Prodromus der Schmetterlingsfauna Böhmens II (Mikrolepidoptera)*. – Selbstverlag [ed. propria], Karlsbad. 168 pp.
- ŠUMPICH J., ŽEMLIČKA M. & DVORÁK I. (2013): Příspěvek k fauně motýlů (Lepidoptera) severních Čech – I. [On the lepidopteran fauna (Lepidoptera) of northern Bohemia – I]. – *Sborník Severočeského muzea*, Liberec, *Přírodní vědy*, 31: 149–182. [in Czech, English summary]
- VÁVRA J. (2003): Vegetace a motýlí fauna (Lepidoptera) na lokalitě Vysočany v okrese Louny. [Vegetation and lepidoptera fauna (Lepidoptera) in Vysočany locality in district of Louny]. – *Sborník Oblastního muzea v Mostě*, Most, *řada přírodovědná*, 25 (2003): 3–32. [in Czech, English summary]

Obr. 1. *Phyllonorycter agilella*, miny na spodní straně listu *Ulmus laevis*. Foto J. Černý.
Fig. 1. *Phyllonorycter agilella*, mines on the *Ulmus laevis* leaf underside. Photo by J. Černý.

Obr. 2. *Phyllonorycter agilella*, mina na vrchní straně listu *Ulmus laevis*. Foto J. Černý.
Fig. 2. *Phyllonorycter agilella*, mine on the *Ulmus laevis* leaf upperside. Photo by J. Černý.